

Nam apud populum Dei, antiquissima consuetudo est, thuris adhibendi in sacrificio divino, ut patet ex lib. Exodi 25. et 30 et sequentibus. Porro Christiani thuris religionem non a Gentilibus, sed ab Hebraeis acceperunt.

Causa vero cur thuris odor, ac fumus in sacrificio adhibeatur, ut colligitur ex precibus Liturgie tum Graecae, tum Latinae, est, tum ut significetur bonus odor Evangelii, et eorum qui Evangelium predicare debent; tum ob similitudinem, quam habet incensum cum oratione; unde dicitur in Psal. 140: *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo*. Et Apocalyp. 9 incensum Deo oblatum interpretatur Joannes esse orationes Sanctorum: tum etiam ad gloriam Dei representandam. Dens enim in nebula se ostendere solebat in Testamento veteri: tum denique ad tetrum odorem, si quis ex multitudine hominum in Ecclesia existeret, abstergendum.

Tertia ceremonia communis, est osculum: osculatur enim Sacerdos frequenter ipsum altare, deinde librum Evangelii; tum Ministrum suum, et per eum in universum clerum, et populum pacem diffundit. Quae ceremonia habetur in Liturgiis omnibus, tum Graecis, tum Latinis; et ejusdem meminit Justinus in fine 2. Apologiae. Tertullianus lib. de orat. cap. ult. Cyrillus Catechesi 3. mystagog. et Chrysostomus hom. 77. in Joan. Duplex autem ratio est hujus osculi: nam altare, et librum in signum reverentiae osculamur, fratres autem in signum charitatis, et pacis.

Quarta ceremonia est, signum crucis: quae omnium communissima, et antiquissima est. Nam signo crucis seipsum Sacerdos consignat, item librum, altare, res offerendas, et oblatas, ac denique populum dum ei benedicit.

Notat autem Micrologus lib. de observationibus Ecclesiasticis cap. 14. signum crucis aut semel, aut ter, aut quinquies exprimi solere super oblationem, non autem bis, aut quater: quia semel exprimitur ad essentiae divinae unitatem, ter ad personarum Trinitatem, quinquies ad quinque plagas Domini representandas.

Esse autem antiquissimam ceremoniam perspicuum est. Primo, ex Liturgiis S. Jacobi et aliorum, quae plene sunt ejusmodi consignationibus. Secundo, ex Chrysostomo

hom. 55. in Matthaeum, et Augustino tract. 118. in Joan. qui dicunt omnia Sacramenta, et ipsum divinum sacrificium signo crucis perfici. Tertio, ex Tertulliano in lib. de Corona militis. Cyrillo Catechesi 4. et 13. et Hieronymo in Epist. ad Eustochium de custodia Virginitatis, qui docent, in omni negotio signum crucis adhibendum. Quod si in omni negotio, cur non in actione tremendi sacrificii?

CAPUT XVI.

De iis, quae recitantur in Missa Catechumenorum

Restat postrema controversia de veritate Canonis, et aliorum, quae in Missa recitantur. Ubi illud est observandum, Missam in quatuor partes dividi solere. Prima est, ab initio usque ad Offertorium, quae dici solet Missa Catechumenorum. Secunda, ab Offertorio usque ad Consecrationem, quae dicitur a Graecis *εὐχαριστία*, a Latinis nonnullis Canon minor. Tertia, a Consecratione usque ad Communionem, quae dicitur Canon major. Quarta, a Communione usque ad finem.

DE PSALMO *Judica*. ET CONFESIONE.

Primum igitur ac te Missae initium pronuntiatur Psal. 42. *Judica me Deus*, et fit generalis confessio. Et quidem Psalmum reprehendere nemo potest, neque etiam confessionem, quatenus fit Deo et proximis adstantibus, sed quatenus fit Sanctis, adversarii eam non probant, quod existiment Sanctos eam audire non posse, cum tam procul absint. Sed Ecclesia Catholica nihil dubitat, Sanctos cognoscere, ut orationes, ita etiam confessiones nostras, tum ex ritu invocationis Sanctorum, qui semper fuit in usu apud veros Christianos, ut fusc docuimus in 1. lib. de Ecclesia triumphante, tum ex miraculis, quae omnibus saeculis facta sunt ad Sanctorum invocationem, quorum multa refert Augustinus XXII. de Civ. Dei cap. 8. Nos igitur confitemur Deo, Sanctis, et Ecclesiae presenti, quia omnes offendimus, cum peccamus, ut ille etiam dicebat, *Lucæ XV: Peccavit in caelum et coram te* (3).

Usam autem confessionis antiquum esse ante Introitum Missae patet tum ex Micrologo cap. 1. ubi aperte dicit, praemitti solere confessionem, tum etiam ex Liturgia sancti Jacobi, quae a confessione incipit.

DE INTROITU.

Sequitur Introitus, qui constat ex Antiphona, et Psalmo, cum « Gloria Patri. » Dicitur introitus, quia canitur a choro in introitu Sacerdotis ad altare, ut vult Micrologus, cap. 1 vel ut Conradus Brunus, lib. II. cap. 1 et alii volunt, quia est Introitus, id est, initium Missae. Convenit fere inter auctores, usum Introitus introductum esse a Coelestino I. Pontifice: sic enim scribit Walfridus cap. 2. Micrologus cap. 1. et alii passim. Sed non est hoc ita simpliciter accipiendum.

Nam in primis non instituit ipse usum canendi unum versiculum, ut nunc facimus, sed ut Psalmi Davidis 150. antiphonatum canerentur per ordinem ante sacrificium: ut in ejus vita scribit Anastasius Bibliothecarius. Sed postea vitandae prolixitatis causa selecti sunt versiculi aliqui, qui ad excitandam devotionem viderentur aptiores: et Psalmi integri relictis sunt horis Canonicis. Deinde, Coelestinus non fuit absolute primus, qui Psalmos ad sacrificium adhibuit, sed forte primus fuit, qui Romae id observari voluit.

Nam aliqui Dionysius Areopagita cap. 3. Ecclesiasticae hierarchiae, meminit Psalmorum, qui ad initium Missae canebantur: et S. Basilus in sua Liturgia circa initium jubet tres aut quatuor versiculos Psalmi decantari. Sed etiamsi, a Coelestino haec institutio ortum habuisset, reprehendi non posset, cum Introitus fere semper ex divina Scriptura sumatur, et ab universa Ecclesia iste usus ab annis amplius mille retentus sit.

DE « GLORIA PATRI, ETC. »

Versiculus: « Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto etc. » qui additur ad Introitum, putatur a nonnullis a S. Hieronymo compositus, rogatur Damasi Pape: in qua opinione est Aleuinus, in lib. de officiis divinis: sed verus est, quod scribit Walfridus in lib. de observationibus Ecclesiasticis, cap. 25. compositum enim versiculum fuisse a Niceno Concilio. Nam ante Hieronymi, et Damasi tempus fuisse usum in Ecclesia ca-

nendi eum versiculum ad finem Psalmorum, patet ex Theodoro, lib. II. hist. cap. 24. et Sozomeno, lib. III. cap. 19. qui scribunt Antiochie temporibus Constantii Imperatoris Catholicos, et Arianos in psalmorum fine discerni solitos, quod illi canerent: « Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto, » isti autem: « Gloria Patri, per Filium in Spiritu sancto. » Basilus etiam de hoc versiculo, « Gloria Patri etc. » disputat in lib. de Spiritu sancto, cap. 28. Testatur quoque Concilium Vasense, quod ante annos 1100. celebratum est, can. 3. non solum Romae, sed etiam in toto Oriente, et per Africaem, post « Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto, » subjungi solitum: « Sicut erat in principio etc. » Porro epistola duae, quae circumferuntur de hac re, Damasi ad Hieronymum, et Hieronymi ad Damasum, supposititiae, et ineptissimae sunt, et ideo ad tomum IV merito relegate.

DE « KYRIE ELEISON. »

Sequitur invocatio « Kyrie eleison », quam Graeci Litaniam vocant, a verbo Graeco *λεωω*, quod est, supplicare. Esse autem antiquissimam hanc Missae partem, patet ex Liturgiis, Jacobi, Basilii, et Chrysostomi. Dissertit etiam de hac supplicatione Basilus in epist. 63. quam scribit ad Neocaesarienses. Apud Latinos etiam antiquissima consuetudo est, eandem Litaniam Graecis vocibus canendi. Nam sanctus Gregorius, lib. VII. epist. 63. cum accusaretur, quod Kyrie eleison, et alia nonnulla ex Graecorum caeremoniis in Latinam Ecclesiam invexisset: respondit se caeremonias antiquas Ecclesiae Romanae conservare, vel renovare, non autem a Graecis accipere; id quod etiam ex eo probat, quod apud Graecos dicatur Kyrie eleison a populo, apud Latinos a Sacerdote; et quod Graeci non interponant Christe eleison, ut Latini faciunt, sed simpliciter dicant, Kyrie eleison. Esse autem verissimum, quod sanctus Gregorius dicit, non a se introductam in Latinam Ecclesiam, hanc supplicandi formam, intelligi potest ex Concilio Vasensi, quod annis centum, et quinquaginta ante Gregorii aetatem celebratum est. Nam in eo Concilio can. 3. jubentur Sacerdotes in Gallis ad Missam dicere Kyrie eleison, et ratio redditur, quod in sede Apostolica, et per omnem Italiam supplicatio illa ad Missas diceretur. Sanctus etiam Augustinus in altereatione cum Pa-

(1) Psal. CXL. 2. — (2) Psal. XLII. 4. — (3) Luc. XV. 21.

scenio, quæ habetur inter epistolas numero 178, dicit ab omnibus Christianis Græcis, Latinis, Barbaris, supplicari Deo ut miseretur, lingua Græca.

DE « GLORIA IN EXCELSIS. »

De « Gloria in excelsis Deo, » qui Angelicus hymnus nominatur, tradant fere omnes, institutionem esse sancti Telesphori Papæ, ut hic hymnus ad Missas dicatur. Ita Walfridus cap. 22. de observationibus Ecclesiasticis, et omnes alii. Et quidem quod attinet ad prima verba, ea in Evangelio habentur, Lucæ II. et recitantur etiam in antiquissima sancti Jacobi Liturgia: sed quis adiecerit cætera, non est usque adeo certum. Innocentius III. lib. II. de mysteriis Missæ cap. 20. scribit eam additionem a nonnullis tribui Telesphoro, sed a pluribus tamen tribui Hilario Pictaviensi: sed quicumque tandem auctor fuerit, nihil omnino offensionis habet, unde etiam Luthero placuit, ut patet ex ejus lib. de formula Missæ.

DE « DOMINUS VOBISCUM. »

Sequitur salutiō: « Dominus vobiscum, » qua cæremonia ulimur, quotiescumque populum excitamus, vel ad orandum, vel ad audiendum: unde præmittitur ante « Oremus » et ante Evangelium, et præfationem, et alia hujusmodi. Itaque est quædam religiosa excitatio, seu invitatio, et servit loco adverbii vocandi, quomodo religiosi olim, Augustino teste in Psalm. 32. cum alium vocarent, dicere solebant: « Deo gratias », quod etiam nunc a multis servatur: quomodo etiam sancta Paula ad virgines convocandas utebatur illa voce: « Alleluia », ut in ejus vita scribit sanctus Hieronymus: et nunc in Monasteriis virginum dicitur: « Ave Maria ». Porro hæc salutiō « Dominus vobiscum, » sumpta est ex more Hebræorum, qui salutantes dicebant, Dominus tecum, aut vobiscum, ut patet Judicium VI. Ruth. II. II Paral. XXVII. et Luc. I.

Scribit de hac salutiōne integrum librum Petrus Damianus, qui inscribitur, De Dominus vobiscum, ubi probat debere dici etiam ab iis, qui recitant soli Horas Canonicas: ubi etiam monet in Missa ab Episcopis dici debere: « Pax vobis, » loco Dominus vobiscum, quia Dominus, Matth. X. docuit Apostolos, quibus Episcopi succedunt, ut pacem

annuntiarent cum ingrederentur aliquem locum. Et quamvis Concilium Braecarense I. can. 21 jubeat omnes tum Episcopos, tum Presbyteros in Missa eodem modo populum salutare: tamen servanda est ejusmodi Ecclesiarum consuetudo.

Esse autem antiquissimam cæremoniā in Missa, ut Sacerdos populum salutet, perspicuum est, non solum ex Concilio citato, quod ante annos 900. celebratum est, sed etiam ex vetustissimis Liturgiis, Jacobi, Basilii, Chrysostomi, et aliorum, in quibus passim legimus, aut « Pax vobis, » aut Dominus vobiscum, et ad utrumque respondetur: « Et cum spiritu tuo. »

DE COLLECTA.

Post salutiōnem dicitur Collecta, de qua tria dicenda sunt. Primo, de nomine. Secundo, de antiquitate. Tertio, de forma. De nomine multi multa non admodum probabiliter scripserunt: duæ sunt veriores opiniones. Una, quod Collecta dicatur, quia paucissimis verbis colligit quidquid pro toto populo a Deo postulandum est. Ita docent Strabo, cap. 22. et Micrologus, cap. 3. Altera opinio, quæ fortasse verior est, vult preces illas dici Collectas, per intellectionis figuram ab ipsa Missæ celebratione, quæ ab antiquis dicebatur Collecta, quia ad eam populus colligebatur: fuisse enim ab antiquis Missæ celebrationem appellatam Collectam patet ex illis verbis S. Augustini in breviculo collationis, collatione tertii diei: « Confitebantur se Collectam, et Dominicum egisse. » Exstant apud Surium in fine primi tomi acta Martyrum quorundam, et videntur esse illa, quæ Augustinus citat, in quibus frequentissime legimus, Collectam facere, seu celebrare, pro eo, quod est Missam celebrare. Hinc etiam Tertullianus in lib. de fuga in persecutione, extremo: « Quomodo colligemus, inquit, quomodo Dominica solemnia celebrabimus? » Hinc igitur oratio, quæ dicitur in Missa, Collecta dicta esse videtur, quia est finis; imo etiam incipium, et medium totius illius actionis, quæ Collecta dicebatur. Orationes enim dicuntur eodem numero et ordine initio Missæ, in medio, et in fine: quæ etiam ratione aliquando eadem Collectæ, dicuntur Missæ, quia sunt pars quædam, eaque non minima Missæ. Hæc de nomine.

Porro antiquitas inde cognosci potest,

quod usus semper fuit in Ecclesia, ut numquam Christiani congregarentur, quin finis esset oratio, ut patet ex Justino Apologia 2. extrema, et Tertulliano in Apologetico cap. 39. imo et Apostolo hoc præcipiente I Tim. II. Collectæ autem nostri Missalis, quæ sane pulcherrimæ sunt, ab antiquis Pontificibus compositæ, et a S. Gregorio in unum congregatæ creduntur, ut Walfridus Strabo significat cap. 22.

Quod ad formam attinet, præscribitur in Concilio III. Carthaginensi, cap. 23. ut oratio, quæ in Missa dicitur, dirigatur ad Patrem, nec tamen inde sequitur, Filium, et Spiritum sanctum non esse invocandos, vel in Missa non invocari. Nam ut Tertullianus in lib. de orat. recte docet, propter essentialitatem unitatem, semper in Patre intelliguntur Filius, et Spiritus sanctus. Idem videmus in oblatione sacrificii, quæ proprie ad Patrem dirigitur, ut patet ex illo initio Canonis: « Te igitur, clementissime Pater, per Jesum Christum », et tamen sacrificium toti Trinitati offertur, ut probat S. Fulgentius lib. II. ad Monimum cap. 2. 3. 4. et 5. imo ex conclusione Collectæ aperte colligitur, cum Patre simul invocari Filium, et Spiritum sanctum: dum enim dicimus Filium, et Spiritum sanctum cum Patre vivere et regnare per omnia sæcula sæculorum; simul indicamus nos cum Patre Filium et Spiritum sanctum invocare.

Cur autem Collectæ ordinari dirigantur ad Patrem, non ad Trinitatem, duæ sunt causæ. Una, quia Dominus ita docuit nos orare Matth. VI: *Pater noster qui es in caelis*, et Joan. XVI: *Quidquid petieritis Patrem in nomine meo*. Altera, quia debet semper oratio concludi per Christum, cum sit ille advocatus noster, per quem omnia petimus. Incommodum autem fuisset dirigere orationem ad Trinitatem, et concludere: « Per Filium tuum, etc. » videremur enim eo modo facere Christum Filium Trinitatis; quod si omni voce Filii, diceremus: « Per Christum Dominum nostrum, » videremur dividere Christi personas, nam unam includeremus in Trinitate, quam invocamus, alteram excluderemus, per quam invocamus. Tolluntur autem omnia incommoda, cum diriguntur ad unam personam: et quia persona Patris est prima, et ab illa cæteræ originem ducunt; visum est optimum, ut quando ad un-

nam personam dirigendæ erant, ad Patrem dirigerentur. Sunt tamen quædam Collectæ, quæ diriguntur ad Filium, et concluduntur: « Qui vivis et regnas etc. » Sed hæc pæncæ sunt, et fortasse non tam antiquæ, quam alia; fortasse etiam dedita opera voluit Ecclesia aliquas Collectas dirigi ad Filium, ne homines crederent, non posse disertis verbis invocari nisi Patrem.

Finis oratione, respondetur, Amen, quod significat, vere, seu fideliter: a verbo Hebræo אָמֵן, quod in Hiphil significat credere, et in Niphal, stabilem esse. Græci vertere solent אָמֵן, fiat: optat enim qui id respondet, vere et fideliter ita fieri, ut in oratione postulat. Esse autem usum antiquissimum respondendi « Amen, » patet ex Apostolo I Corinth. XIV: *Qui supplet locum idiote quomodo respondebit, Amen?* (2) Idem patet ex Justino in 2. Apologia extrema. Hieronymo in Prologo lib. II. in epistola ad Galatas: et Augustino in epistola 107. ad Vitalen.

DE EPISTOLA.

Post Collectam sequitur lectio ex Propheta, vel Apostolo: quem morem antiquissimum esse, patet ex Justino Apologia 2. citata, ubi dicit, in Synaxi lectiones ex Prophetis, et Apostolis legi consuevisse. Idem patet ex Tertulliano in Apologetico cap. 39. ex Dionysio, cap. 3. de Ecclesiast. hierarch. Videtur autem hic mos ab Hæbræis acceptus, apud quos per omne Sabbatum, adhuc hodie leguntur in Synagogis lectiones ex Prophetis. Vide Luc. 4. Actor. 13. 15. 17. et 18.

DE GRADUALI, ALLELUIA, TRACTU, PROSA.

Lectio finita, leguntur aliquot versiculi, qui ut plurimum ex Scripturis sumuntur. Et quidem in Græcorum Ecclesia, antiquissima consuetudo est aliquid interserendi inter Epistolam, et Evangelium, ut patet ex Liturgia Chrysostomi: apud Latinos non videtur usque adeo antiqua universalis consuetudo. Nam in Concilio Toletano IV. celebrato ante annos 900. canon. II. prohibentur Laudes post Epistolam, tamen postea Romana consuetudo interserendi Gradualia, et alia ejusmodi, paulatim omnibus placuit, et

(1) Matth. VI. 9; Joan. XVI 23. — (2) I Corinth. XVI. 16.

ubique recepta; et approbata fuit, ut scribit Walfridus cap. 22.

Sunt autem quatuor genera horum versicolorum: nam alii dicuntur Responsorium seu Graduale, alii Alleluia, alii Tractus, alii Sequentia, seu Prosa. Responsorium dicitur, quia uno incipiente alii respondent, ut scribit Rabanus lib. II. de Institut. Clericorum cap. 31.

Cur autem Graduale dicatur, non eodem modo ab omnibus traditur: vera ratio esse videtur, quam tradit B. Rhenanus in annotationibus ad librum Tertulliani de Corona militis, quod scilicet dicatur Graduale, quia canebatur dum Diaconus gradus ascenderet ad Evangelium decantandum. Ex quo etiam intelligi potest, cur ejusmodi versiculi decantentur, nimirum ne otiose transigeretur tempus illud, quod necessario interponendum erat inter Epistolam, et Evangelium, dum se Diaconus ad illud cantandum praebarat. Fuisse autem morem Ecclesiae, ut Evangelium ex loco altiore caneretur, quod etiam nunc in multis loci observatur, perspicuum est ex illis verbis Ordinis Romani: « Cum ascendit Diaconus ad legendum Evangelium, solus ascendit ultimam gradum. » Et Cyrilliano lib. II. epist. 5. ubi de Aurelio Confessore, quem ad legendum in Ecclesia Evangelium ordinaverat, dicit cum ad pulpitem post catastam venire. Denique in antiquis Ecclesiis ubique inveniuntur lapidea pulpita in usum Evangelii legendi instituta: quae a Micrologo cap. 9. et ab aliis dicuntur Ambones, Graeco vocabulo; nam ab ἀμβώνιο, ascendo, fit ἀμβών, quod in Concilio Laodiceno cap. 15. Latinus interpres vertit, pulpitem.

Porro Alleluia, quod significat, Laudate Dominum, canitur post Graduale, teste Walfrido cap. 22. et ejus loco in diebus jejuniorum dici solet Tractus, qui sunt alii versiculi ex Scripturis desumpti; dicuntur autem hii versiculi Tractus, quia graviter, et tractim cani debent in signum modestiae, ut placet Durando. Denique in festis solemnissimis, ut in Paschate, et Pentecoste addi solet Sequentia, seu Prosa, qui sunt versus quidam rhythmi.

Nil horum a Luthero reprehenditur, nisi quod non dicamus semper Alleluia: quocirca statuit ipse in formula Missae; ut etiam in Quadragesima, et in ipsa Hebdomada sancta

decantetur Alleluia. Sed recedit in hac re omnino tenere ab usu antiquitatis. Nam in primis in Concilio Toletano IV. can. 10. expresse cavetur, ne in Quadragesima cantetur Alleluia. Augustinus in epistola 119. cap. 15. dicit, usum fuisse celeberrimum, ut solum a Paschate, usque ad Pentecosten quotidie, et in Dominicis diebus caneretur Alleluia, in signum laetitiae, ob Christi resurrectionem. Et S. Gregorius aliquando reprehensus fuit, quod extra tempus Pentecostes ad Missas cani juberet Alleluia; nimirum in omnibus festis; exceptis iis, quae incidunt inter Septuagesimam, et Pascha; quibus ipse respondet, usum istum non a se incipere, sed introductum tempore Damasi, auctore S. Hieronymo. Vide lib. VII. epist. 63. ad Joan. Syracusanum Episcopum. Esse autem canticum laetitiae Alleluia, et merito intermitteri in diebus poenitentiae et luctus, patet ex Scriptura divina. Nam Tobiae 13. ubi describitur gloria caelestis Hierusalem, inter alia legitur: *Et per vicus ejus Alleluia cantabatur* (1). Et Apocalyp. XIX. describitur laetitia Sanctorum, quae erit in caelo post diem Judicii: *Et audiri, inquit, quasi vocem turbae magnae, et sicut vocem aquarum multarum, et sicut vocem tonitruorum magnorum dicentium, Alleluia, gaudemus, et exultamus etc.* (2).

Unum hic addi potest ex Ruperto lib. I. de divinis officiis cap. 34. Graduale, esse versiculos ad poenitentiam pertinentes: et ideo tempore Paschali omitti, et ejus loco duplicari Alleluia, quia totum illud tempus remissionis, et laetitiae est: sicut e contrario a Septuagesima usque ad Pascha omitti Alleluia, et duplicari ea, quae ad luctum, et poenitentiam pertinent.

Sequitur deinde lectio Evangelica, quam antiquissimam esse constat, non solum ex omnibus Liturgiis, sed etiam ex Concilio Laodiceno cap. 16. Carthaginensi IV. can. 84. et Valentino can. 2. Item ex Patribus, Chrysostomo hom. 6. de poenitentia, et hom. 3. in posteriorem ad Thessalonicenses, Augustino praefat. in epist. Joan. ubi meminit certarum lectionum ex Evangelio, quae pro festorum diversitate legebantur, Hieronymo in epistola ad Sabinianum Diaconum, ac demum ex epist. decretali Anastasii Papae I. ubi jubentur omnes stantes Evangelium audire, ob reverentiam Domini loquentis. Quam caeremoniam non ipse primus instituit, ut multi

putant, sed confirmavit, et observari mandavit, etiam in his locis, ubi non servabatur. Clemens enim lib. II. constituit, cap. 57. alias 61. dicit, Apostolos hoc praecipisse, ut omnes cum clericis, tum laici assurgant, cum legitur Evangelium.

Porro caeremoniae petendae benedictionis ante Evangelium, et excitatio populi, per illa verba: « Sequentia sancti Evangelii secundum Matthaeum »; et responsio: « Gloria tibi Domine, » habentur etiam in Missa S. Joannis Chrysostomi; et apud Amalarium lib. de officio Missae cap. 18. et Alcuinum in lib. de officiis divinis.

DE SYMBOLO.

Symbolum recte post Evangelium pronuntiatur, quia fides ex auditu verbi Dei sequitur. Usus autem Symbolum Constantinoopolitanum in Missa canendi, apud Orientales antiquior est, quam apud Occidentales: nam in Missa Chrysostomi expresse habetur, et idem ex Concilio III. Toletano colligitur, quod tamen Concilium ante annos circiter 1000. celebratum est; in eo enim Concilio can. 2. statuatur, ut juxta morem Orientalium Symbolum dicatur ad Missam singulis Dominicis diebus. Scribit etiam Walfridus Strabo cap. 22. apud Germanos, et Gallos, usum Symboli ad Missas recitandi, tempore Caroli Magni potissimum invaluisse, occasione Felicis Urgelitani Episcopi, qui eo tempore haereseos damnatus fuerat.

CAPUT XVII.

De Offertorio, et Praefatione.

DE OFFERTORIO.

Offertorium ordine sequitur quod ex Scripturis perpetuo sumitur, et inde nomen accepit, quod caneretur dum populus offerebat, ut Walfridus tradit cap. 22. et Micrologus cap. 10. Quinque autem illae orationes: « Suscipe sancte Pater: Offerimus tibi Domine: Veni sanctificator: In spiritu humilitatis, et: Suscipe sancta Trinitas; » Neque antiquae admodum sunt, neque in Romana Ecclesia ante quingentos annos legebantur,

scribit enim Micrologus cap. 11 illas preces: « Veni sanctificator », et: « Suscipe sancta Trinitas, » juxta ordinem Gallicanum recitari, sed in Ordine Romano nullas orationes esse institutas inter Offertorium, et Secretas. Unde etiam Walfridus, Amalarius, Rupertus, Alcuinus, imo etiam Innocentius III. et alii veteres, non meminerunt illarum orationum, sed transeunt ab Offertorio ad Secretas: Quia tamen nihil continent, quod offendant, paulatim ab omnibus receptae sunt.

Sed objectionulae quaedam solvenda sunt, quas Georgius Major in preces illas evomuit. Primo objicit, cur dicatur calix salutaris, in quo nihil est nisi vinum. Respondeo: non vocamus calicem salutarem, sed calicem salutaris; est autem calix ille vini, calix salutaris, id est, Christi, quia Christus Salvator eum calicem offerendum et consecrandum instituit. Praeterea possemus etiam recte vocare calicem salutarem, calicem illum vini, tum quia salutem est allaturus post consecrationem, tum quia ipsum etiam vinum significando, et representando salutem offert, quomodo verba Dei dicuntur salutaria, quia salvant significando et fidem excitando.

Secundo objicit, cur Sacerdos oret pro calice, et non potius pro se? Respondeo: Non orat Sacerdos pro calice, sed pro se et universo mundo, cum petit, ut oblatio illa ascendat ad Deum cum odore suavitatis. Nam statim addit: « Pro nostra, et totius mundi salute. » Et etiamsi hoc non exprimeretur, per se posset intelligi: nam oblationem acceptari a Deo, non est utile oblationi, sed nobis.

Tertio objicit, cur in illa oratione: « In spiritu humilitatis », petat Sacerdos, ut oblatio placeat, postquam illam obtulit: id enim signum est, eum dubitare an placeat, et proinde peccasse, offerendo sine fide. Respondeo: Non dubitat Sacerdos, quin placeat Deo sacrificium Missae ex se, sive ex Christi instituto, et ideo certissima fide offert sacrificium Deo gratissimum, sed dubitat de propria dispositione, et ideo petit sibi spiritum humilitatis, et contritionis, ut sacrificium inchoatum ita peragat, ut etiam ex parte sua Deo placeat: neque peccat offerendo sine certa fide propriae dignitatis, quia non tenetur habere istam certitudinem, sed solum tenetur non habere conscientiam peccati, dicente Paulo: *Probat seipsum homo etc.* (1).

(1) Tob. XIII. 22. — (2) Apocal. XIX. 6. 7.

(1) I Corinth. XI. 18.

Quarto objicit, cur dicatur in illa oratione: « Veni sanctificator etc. » sacrificium preparari cum jam ante sit oblatum. Respondeo: Illa prior oblatio, preparatio fuit ad posteriorem oblationem, in qua proprie sacrificium consistit, proinde recte dicitur preparatum sacrificium, quando materia sacrandi Deo, per quamdam oblationem est dedicata.

DE PREFATIONE.

Offertorio finito, et materia sacrificii preparata, lolisque manibus, et oblatione Deo commendata per secretas Collectas, dicitur Prefatio, quae quidem hoc nomine appellatur, quia est preparatio, et excitatio populi ad illam actionem, in qua proprie sacrificium consistit. Ac primum illa verba: « Per omnia saecula saeculorum, » pertinent ad superiores orationes silentio recitatas, sed dicitur alta voce ista conclusio, ut populus respondere possit, « Amen »; et ea voce confirmet superiores orationes, ita scribit Micrologus, cap. 7.

Deinde incipit Prefatio per illud: « Dominus vobiscum, » et usque ad ea verba: « Vere dignum, et justum est, » habetur in antiquissimis auctoribus Graecis, et Latinis. Nam ut omittam Liturgias, in quarum nulla deest haec prefatio, meminerunt horum verborum Clemens lib. viii. constit. cap. 46. Cyprianus in serm. 6. de orat. Dominica. Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi 5. mystagogica. Chrysostomus passim, ut hom. de Eucharistia: « Quid facis, o homo, non promissisti Sacerdoti, qui dixit, Sursum corda, et dixisti, Habemus ad Dominum? » Vide etiam homil. 4. de natura Dei, et Augustinus non minus frequenter, ut in epistola 57. ad Dardanum, et 120. ad Honoratum, et 156. ad Probam, lib. de spiritu, et littera, cap. 11. lib. ii. de bono perseverantiae cap. 13.

Reliqua verba, usque ad illum versum: « Sanctus, Sanctus etc. » non sunt eadem in Graecis, et Latinis Liturgiis: tamen quae in nostra, id est, Romanae Ecclesiae Liturgia habentur, certum est antiquissima esse. Nam ante annos 1000. Pelagius II. Papa interrogatus ab Episcopis Germaniae, et Galliae, quanam essent, et quot authenticae Praefationes, respondit esse novem. Primam, de Natali Domini. Secundam, de Epiphania. Tertiam, de Quadragesima. Quartam, de Cruce. Quintam, de Pascha. Sextam, de As-

ensione. Septimam, de Pentecoste. Octavam, de Trinitate. Nonam, de Apostolis. Vide epistolam Pelagii, et Gratianum can. Invenimus, de consecrat. dist. 1. Decimam Praefationem, quae est de S. Maria, addidit Urbanus II. in Concilio Placentino circa annum Domini 1080. teste Gratiano, can. Sanctorum, dist. 70.

SANCTUS, SANCTUS, ETC.

Finita Praefatione dicitur Canticum: « Sanctus, Sanctus etc. » quod quidem partim desumptum est ex hymno Angelorum, quem Isaias cap. vi. audivisse se narrat; partim ex cantico Hebraeorum, quod Christo cecinerunt, cum in die Palmarum intraret in Hierusalem, Matth. 21. et habetur in antiquis Liturgiis, Jacobi, Basilii, et Chrysostomi: et de eo exstat peculiaris Canon in Concilio Vasensi, can. 4. alias can. 6.

CAPUT XVIII.

De nomine Canonis.

Nunc ad sacrum Canonem a moribus impiorum Lutheranorum defendendum aggredimur: quem quidem et summa veneratione semper Catholici retinuerunt, ita incredibili furori haeretici hujus temporis lacerant.

Lutherus in lib. de abrog. Missa, ut se ex malitia, non ex ignorantia peccare ostenderet, ita loquitur: « Et quamquam habeam, quod pro sano sensu Canonis dicere possim, ut alias feci, tamen nunc non dignabor eum tali honore, » et ibidem multa scommata, et jocos plane impios, et blasphemos jacit in sacrum illud mysterium. Sed longe adhuc furiosius agit in lib. de abominatione Canonis, ubi ita rem amplificat, ut velit homines audito nomine Canonis signare se cruce, et fugere, ac si illis diabolus occurrisset.

Martinus Kemnitius in 2. par. Exam. pag. 825. et sequentibus, de Canone disputat, ac quatuor sunt, quae praecipue reprehendit. Primo, quod ritum illum celebrande Missae Canonem esse velimus, id est, regulam fixam, et stabilem: vellet enim ipse, liberum esse debere uti his, aut illis precibus. Secundo, quod auctorem Canonis Tridenti-

nium Concilium faciat partim Christum, partim Apostolos, partim antiquos Romanos Pontifices: ipse autem probat auctorem fuisse quendam Scholasticum, teste S. Gregorio. Tertio, quod antiquum esse affirmamus: « Fumi, inquit, et nugae sunt, quod de antiquitate Canonis fabulantur. » Quarto, quod nullum errorem in toto Canone inveniri pronuntiemus: enumerat autem ipse errores septemdecim.

Scripsit etiam multa contra Canonem Missae Georgius Major, Zwinglius, Illyricus, et alii. Nos igitur primo, de nomine Canonis. Tum de auctore. Deinde, de antiquitate. Postremo, de veritate ejusdem, et singularum ejus partium disseremus.

Quod ad primum attinet, exstat hoc nomen in hac significatione apud S. Gregorium lib. vii. epist. 63. ubi rationem reddit, cur post Canonem recitari voluerit orationem Dominicam. Apud Ambrosium, sen quemcumque fuit auctor in comment. cap. ii. epist. prioris ad Timotheum, vocatur regula Ecclesiastica, qua omnes Sacerdotes utuntur apud Optatum Milevitanum Ambrosii aequalis lib. ii. contra Parmenianum, vocatur Legitimum: « Nam quis dubitat, inquit, vos illud legitimum in Sacramentorum mysterio praeterire non posse? Offerre vos Deo dicitis pro Ecclesia, quae una est etc. » Ubi legitimum vocat statum, et certum ordinem precum, quibus in consecranda Eucharistia utimur, in ejus ordinis initio offerre nos dicimus pro Ecclesia, Isidorus lib. i. de officiis divinis cap. 15. vocat Ordinem precum, quo oblata Deo sacrificia consecrantur. Walfridus cap. 22. vocat tum Actionem, tum Canonem, quibus duabus vocibus omnes posteriores utuntur: dicitur autem Actio illa pars Missae, quia in ea celebratur actio sacrificii: cetera enim verba sunt potius, quam actiones. Porro haec nomina, Canon, Regula, Legitimum, Ordo, satis aperte indicant, apud veteres ordinem celebrandi non fuisse arbitrarium, ut Kemnitius vellet, sed ab Ecclesia ita praescriptum, ut qui secus facerent, plane praevericari legem judicarentur.

Sed objicit Kemnitius pag. 835. duo argumenta. Unum ex Concilio Africano, can. 70. et Milevitano, can. 12. ubi praescribitur, ut in Missa non dicantur preces, nisi quae prius sint cum prudentioribus viris collatae, aut a Synodo approbatae, ne forte aliquid contra fidem contineant: hinc enim colligitur, non

fuisse antiquo tempore praescriptum certum Canonem orationum, qui omnes obligaret, sed permissum fuisse, ut quisque componeret preces, modo eae analogae essent fidei. Alterum argumentum sumit ex diversitate Liturgiarum, Basilii, Chrysostomi, Ambrosii, Gregorii, Isidori.

Sed haec argumenta nihil concludunt. Nam in primis Canones Conciliorum citatorum non loquuntur de Canone Missae; sed de Collectis, quae semper fuerunt multiplices et variae. De Canone enim Missae jam adivimus Optatum Episcopum Milevitanum dicentem, legitimum esse, et praetermitti non posse.

Neque negamus verba Canonis diversa fuisse, et etiam hodie esse apud Graecos, et apud quasdam Latinorum Ecclesias; neque cogit Romana Ecclesia, ut Kemnitius mentitur pagina 836. ut omnes Canonem Missae Romanae tanquam necessarium omnino ad Eucharistiam consecrandam servent: Nam et in ipsa Urbe Roma, et alibi per Italiam, videmus Romano Pontifice consentiente, a Graecis retineri Liturgiam Basilii, vel Chrysostomi, et Mediolani, Ambrosianam, et Toleti in Hispania, quam dicunt, Mozarabam.

Sed quod asserimus, est, ordinem sacrificii celebrandi rectissime Canonem nominari, quod debeat esse certus, et ab iis praescriptus, qui legitime in Ecclesia president, non autem in arbitrio cujusvis positus. Quocirca merito reprehendimus, Lutherum et Calvinum, et similes, qui propria auctoritate, cum revera privati homines essent, ausi sunt mutare ordinem a summo Pontificibus institutum, et in Ecclesiis Germaniae, et Galliae ab annis, ut minimum 800. conservatum.

CAPUT XIX.

De Auctore Canonis.

Jam vero, quod attinet ad auctorem, non est unius auctoris totus Canon Missae Romanae, sed ut Concilium Tridentinum recte docet, session. 22. cap. 4. partim constat verbis Domini, partim Apostolica traditione, partim sanctorum Pontificum institutione.

Primus quidem, qui formam aliquam sacrificii celebrandi, adjunctis nimirum ad verba Domini certis precibus, et ritibus, Romanae Ecclesiae dedit, S. Petrus fuit, ut Isi-

dorus testatur lib. 1. de officiis cap. 15. sed postea tamen diversi Pontifices preces diversas addiderunt, usque ad Gregorium I. qui fuit ultimus eorum, qui ad Canonem aliquid adjunxerunt, ut ex Walfrido colligi potest, lib. de observationibus Ecclesiasticis cap. 22.

Ubi illud etiam est observandum, quod licet quædam Liturgia dicatur Basilii, alia Chrysostomi, alia Ambrosii, alia Gelasii, seu Gregorii, nostra videlicet Romana, alia Isidori: non tamen isti auctores Liturgiam de integro composuerunt, sed solum eam, quæ suo tempore erat in usu, ad meliorem formam redegerunt, vel detrahendo, si quid irreperat minus conveniens, vel addendo aliquid pro temporum varietate, vel denique ob ædium vitandum aliquid inde subtrahendo, sic tamen, ut substantiales partes Liturgie ab Apostolis institutæ, integræ permanerent. Nam S. Gregorius Gelasianum codicem coarctavit; ut scribit Joannes Diaconus, lib. II. vitæ Gregorii cap. 17. et ipse epist. 73. lib. VII. assertit, se restituisse in Missa antiquas consuetudines, et sustulisse quædam, quæ postea irreperant: itaque fuit auctor non institutionis, sed reformationis Liturgie. Gregorius item VII. iterum emendavit officium Ecclesiasticum, sed (ut ipse testatur, canone In die, de consecrat. distinct. 5.) non novum instituit, sed antiquum reduxit: quod nostris diebus fecit etiam Pius V. tum in Breviario, tum in Missali restituendo, unde dicitur Missale Pii V. seu Missale novum, cum tamen non sit absolute novum, sed antiqui emendatio, et restitutio.

Sed in his quæ diximus de auctore, Kennitius primo reprehendit, quod habeamus Canonem ab auctoribus multis compositum.

At inanis est ista reprehensio. Nam etiam Symbolum Apostolicum est una simplex fidei confessio, et tamen composita est a duodecim Apostolis, singulis sententiam suam adjucentibus, ut S. Leo scribit in epist. 13. ad Pulcheriam, et ante Leonem Ruffinus in explicatione Symboli, et Augustinus sermon. 113. de tempore. Et deinde idem Symbolum auctum, sive explicatum fuit in Concilio Nicæno, et Constantinopolitano, unde tandem prodit, symbolum illud plenus, quod proprie Constantinopolitanum vocatur. Liber item Psalmorum multos auctores habet, si sancto Hieronymo credimus, in epi-

stol. ad Sophronium, et in alia ad Cyprianum, cum tamen unicus liber censeatur. Denique id est maxime admirandum, et commendandum, quod Canon Missæ sit multorum auctorum, et tamen ita apte partes omnes inter se jungantur, et cohereant, ut unus auctoris videatur.

Secundo objicit Kennitius S. Gregorii testimonium lib. VII. epist. 63. ubi duo quedam scribit sententiæ nostræ, ut apparet, contraria. Unum est, Apostolos ad solam Dominicam orationem Eucharistiam consecrare solitos; ex quo refelli videtur, id quod nos diximus, auctorem nostri Canonis fuisse Beatum Petrum, et nulla in Canone haberi ex Apostolica traditione. Alterum est, Canonem compositum a Scholastico quodam: Scholasticum autem esse nomen proprium alicujus hominis, probat Kennitius ex eodem Gregorio lib. II. epist. 54. et lib. IX. epistola 14. Quod si Scholasticus auctor Canonis fuit, non igitur verum est, quod nos cum Tridentino Concilio diximus, Canonem partim a Christo, et Apostolis, partim a sanctis Pontificibus compositum fuisse: nullus enim Apostolus, aut Pontifex fuit, qui proprio nomine Scholasticus diceretur.

Hoc argumentum pene totum accepit Kennitius ex Beato Rhenano in annotationibus ad librum Tertulliani de Corona militis: sed non erit difficile respondere. Ac primum non desunt, qui negent Apostolos unquam ad solam Dominicam orationem Eucharistiæ mysterium celebrasse. Videtur enim Gregorius id accepisse ex Hieronymo in lib. contra Pelagianos: sed Hieronymus dicit, Apostolos Dominico præcepto ad celebrationem Eucharistiæ adhibuisse orationem Dominicam, non autem dicit solam Dominicam orationem adhibuisse.

Sed quidquid de hoc sit (non enim facile repudiandum est, quod S. Gregorius scripsit, neque est verisimile tantum virum non animadvertisse, quid Hieronymus ante scripserit) respondeo, quod non semel supra docuimus, Apostolos initio solam Dominicam orationem ad verba consecrationis in mysterio Eucharistiæ addere solitos, tamen postea eosdem Apostolos multa alia adjunxisse: nam certe orationem pro defunctis in sacrificio Missæ ex Apostolica traditione descendere, constanter docet S. Joannes Chrysostomus, homil. 3. in epist. ad Philippenses, et alibi.

Quod autem de Scholastico Gregorius

scribit contra sententiam nostram non pugnat. Nam in primis non constat, Scholasticum eo loco esse nomen proprium: non enim quia tempore Gregorii aliqui nomine proprio dicebantur Scholastici, ideo ubicumque invenitur hoc nomen, ita accipiendum est, ac si alicui esset proprium; quin potius longe probabilius est, per Scholasticum eo loco intelligi virum insignem eruditione, et eloquentia. Sic Hieronymus lib. de Scripturis in Serapione, scribit, Serapionem virum doctissimum, ob ingenii elegantiam, Scholastici cognomen adeptum. Sanctus Gregorius lib. X. epist. 2 vocat Mattheum Scholasticum virum clarissimum: et Gennadius in Catalogo scriptorum vocat Prosperum sermone Scholasticum, id est, eloquentia eruditione prestantem: et Honorius in Catalogo Scriptorum, vocat Alcimum officio Scholasticum. In eodem sensu accipit Scholasticum in tractatu super Psalmum XLIV, sanctus Augustinus. Tales erant presbyteri quorum doctissimi, qui præfiebantur olim scholæ Christianæ, ad eos erudiendos, qui ex Judæis, aut Gentibus ad Ecclesiam veniebant: quales fuerunt Pantenus, Clemens Alexandrinus, Origenes, et alii. Denique adhuc hodie in quibusdam Ecclesiis, et nomen, et dignitas Scholastici perseverat, licet ipsa functio pene cessaverit.

Jam igitur si apud Gregorium accipiatur Scholasticum nomen pro homine doctissimo in universum, admittere possumus, totum Canonem, exceptis verbis Domini, a Scholastico compositum, quia nimirum et S. Petrus, et cæteri sancti Pontifices Scholastici dici possunt. Neque hoc est alienum a sententiâ S. Gregorii: ille enim non loquitur de Scholastico per contemptum, sed cum opponit Christo, ut hominem Deo, ac si diceret: Si oratio ab homine composita super oblationem recitatur, quanto magis recitari debet oratio composita ab ipso Deo?

Si vero Gregorius per Scholasticum intelligat certum aliquem hominem, qui ætate ipsius vixerit, ut adversarii, contendunt, tum respondere cogimur, S. Gregorium non loqui de Canone, cum dicit, preceam Scholastici recitari super oblationem, sed de aliqua alia prece extraordinaria, quales sunt tres illæ, quæ dicuntur ante Communionem, post « Agnus Dei », quæ ut scribit Micrologus, cap. 18. non sunt de Canone, neque ex ordinario præscribuntur; sed ex consuetudine religiosorum recitantur. Id autem ita

esse, certum est, quia orationes quæ sunt in Canone, inveniuntur magna ex parte apud Ambrosium, ut paulo post demonstrabimus, et proinde non potest fieri, ut compositæ fuerint tempore Gregorii, qui ducentis annis Ambrosio posterior fuit.

Neque hæc explicatio abhorret a verbis S. Gregorii: nam ille scribit se accusatum fuisse, quod jussisset orationem Dominicam recitari mox post Canonem; et respondet id se fecisse, quia indignum existimabat orationem a Scholastico compositam super oblationem dici, et ipsam Christi orationem super corpus ejus non dici: quibus verbis indicat Gregorius se non agere de Canone, sed de orationibus, quæ dicebantur post Canonem. Et quidem ante ipsius tempora post Canonem ante Communionem videtur in usu fuisse, ut diceretur aliqua oratio a Scholastico composita: oratio autem Dominica vel diceretur post Communionem, oblationem consumpta, vel non diceretur. Sed Gregorius hunc ordinem mutavit, et voluit, ut oratio Dominica diceretur mox post Canonem, adhuc in altari corpore Domini præ sente, oratio autem Scholastica sequeretur. Ex his duabus sententiis utraque probabilis est, et neutra contra nos facit.

CAPUT XX.

De antiquitate Canonis.

Superest nunc, ut de antiquitate dicamus. Ac primum, ridenda videtur Kennitii levitas, qui pag. 828, nugæ, et fumos esse, dicit, quod Concilium scripserat, Canonem Missæ multis ante sæculis institutum, et tamen pag. 826. idem Kennitius affirmaret Canonem absolutum intra primos sexcentos a Christo nato annos et pagina 827. scribit, Canonis auctorem vixisse circa annum Domini 590. quod etiam repetit pag. 828. ubi ultimum auctorem Canonis facit Gregorium anno 590. Nam si Canon anno Domini 590. absolutus est, quis non videt eum ante decem propemodum sæcula institutum, et proinde verum esse, quod ait Concilium, et Kennitium sibi ipsum esse contrarium in eadem pagina? Deinde querendum esset ab istis, qui negant, Canonem nostrum esse antiquum, ut ipsi sui Canonis vetustatem ostenderent: quale enim est, ut ii Canonem

nostrum tanquam novitium contemnant, quem ante annos prope mille editum esse fatentur; cum ipsi Canonem habeant, si tamen Canon dici meretur, hoc ipso nostro saeculo editum?

Sed his omissis, veram antiquitatem nostri Canonis ostendamus. Primum igitur illud constat, Canonem nostrum integrum, ut eum nunc in Missalibus habemus, fuisse in usu Ecclesiae ante annum Domini 800. Nam extat in Ordine Romano, non procul ab initio, quem Ordinem citant Alcuinus, et Amalarius, qui tempore Caroli Magni vixerunt, Deinde Alcuinus in lib. de officiis Ecclesiasticis, cap. de celebratione Missae, totum Canonem verbatim exponit: ac deinceps ab omnibus aliis posterioribus idem omnino Canon exponitur, ut ab Amalario, Hugone, Ruperto, Innocentio, et ceteris. Porro Ordo Romanus non instituit Canonem; sed refert, ut rem usitatum et celebrem in Ecclesia. Quare necesse est Canonem esse adhuc antiquiorem, quam sit Ordo Romanus.

Quamvis autem non exstet fortasse alius liber Ordine Romano antiquior, ubi totus Canon habeatur, tamen exstant libri multo antiquiores, ubi habeantur partes Canonis, ex quibus conjectura fieri potest de reliquis.

Ac primum apud Ambrosium, lib. iv. de Sacramento, cap. 5. et 6. habetur verbum parum mutatis illa pars Canonis: « Quam oblationem tu Deus in omnibus, quæsumus, benedictam, adscriptam, ratam etc. » Et illa: « Qui pridie, quam pateretur etc. » Et illa: « Unde et memores etc. » Et illa: « Supra quæ propitio etc. » Quæ sunt quatuor partes potissimæ totus Canonis: duæ enim proxime præcedunt, duæ proxime sequuntur consecrationem. Et quoniam S. Ambrosius non primus instituit has partes Canonis, sed eas allegat ex antiquo ritu Ecclesiae ad confirmandum id, quod eo loco tractabat de veritate corporis Domini in Eucharistia; sequitur necessario, ut earum institutio Ambrosii ætatem præcesserit, proinde ante 1200. annos in usu fuerit. Idem Ambros. lib. iv. de Sacramento, cap. 4. aperte meminit primæ orationis Canonis, ubi oratur pro Ecclesia, et pro rege, licet ipsa verba non ponat: ejusdem etiam meminit Optatus, lib. ii. contra Parmenianum, ubi dicit, Legitimum esse, ut offeratur pro Ecclesia Catholica. Illius autem orationis, ubi nominantur et invocantur Sancti, et illius, ubi oratur pro

defunctis, meminit Augustinus tract. 84. in Joannem; imo earum orationum mentionem faciunt plurimi Patres, quos supra in propriis locis adduximus. Itaque totus Canon partim quoad sententiam, partim etiam quoad verba, invenitur in auctoribus, qui ante 1100. vel 1200. annos floruerunt.

His accedunt aliquot conjectura insignes ad probandam Canonis antiquitatem. Prima conjectura est, quia in toto Canone nulla fit mentio Confessorum, aut Virginum non Martyrum, sed Martyrum tantum, seu virorum, seu feminarum: quod etiam notavit Augustinus, lib. de sancta Virginitate, cap. 45. Hujus autem rei causa nulla est alia, nisi quia reddit Innocentius, lib. iii. cap. 10. de mysteriis Missæ, quia videlicet eo tempore Canon compositus est, quo nundum ceperant publice coli in Ecclesia sancti Confessores. Siquidem certum est, Martyres coepisse publice invocari, et eorum nominibus dies festos coli, et Basilicas erigi, ab initio plane Ecclesiae: Confessores autem multo serius hunc honorem in Ecclesia meruisse. Constat autem ex Concilio Moguntino, sub Carolo Magno celebrato, can. 36. festa Confessorum jam in usu fuisse anno 800. Siquidem in Catalogo festorum dierum ponuntur dies festi S. Martini, et S. Remigii: igitur ante annum Domini 800. Canonem compositum fuisse necesse esse.

Secunda conjectura est, quia veteres diligenter annotarunt pauca quædam verba, quæ aliqui Pontifices ad Canonem addiderunt. In vita Leonis I. scribit auctor Pontificalis, addita fuisse a Leone illa verba ad Canonem: « Sanctum sacrificium, immaculatam hostiam »; ejus rei, ut valde notabilis, meminerunt etiam Strabo, cap. 22. et reliqui auctores, qui de Missa scribunt. Gregorius I. addidisse ad Canonem pauca illa verba: « Diesque nostros in tua pace disponas etc. » non solum annotarunt Strabo loco citato, et similes auctores, sed etiam Beda lib. ii. histor. Anglicanæ, cap. 1. et Joannes Diaconus lib. ii. vite B. Gregorii, cap. 17. Hoc autem est argumentum certissimum, Canonem esse antiquiorem Leone et Gregorio, et habitum semper in maxima veneratione: alioqui enim cur tam diligenter historici annotassent, unum, vel alterum verbum a Leone, vel Gregorio additum, si Canon esset recens, et ab aliquo privato homine, qui Scholasticus diceretur, institutus?

Tertia conjectura est, ipsa ignorantia auctoris præcipuarum partium Canonis. Nam orationes illæ, quarum meminit Ambrosius: « Quam oblationem », et: « Unde et memores », et cætera, si fuissent ab aliquo Romano Pontifice compositæ, certe aliquis historicus id prodidisset: si enim non omiserunt, quis aliquas particulas addiderit, quanto magis non omisissent, qui vitas Pontificum scripserunt, quis totum fere Canonem composuerit? Relinquitur igitur, ut Canon sit omni memoria antiquior, et ab Apostolis, ut multa alia, per manus traditionem ad nos deveniret. Neque obstat, quod in Canone fit mentio Apostolorum, et Martyrum, qui primis trecentis annis floruerunt: nam ea nomina postea paulatim addita fuisse, dubium esse non potest.

Quarta conjectura est Walfridi, cap. 22. qui inde colligit Canonem esse antiquissimum, quia dum enumerantur Apostoli, non servatur ordo, qui est in Evangelii per Hieronymum emendatis: id enim argumento est, eam partem Canonis prius fuisse compositam, quam a Hieronymo Evangeliorum codices Latini ad vetera exemplaria Græca corrigerentur; ipse enim Hieronymus in præfatione Evangeliorum ad Damasum, testatur magnam fuisse in antiquis Latinis codicibus confusionem.

CAPUT XXI.

De veritate primæ orationis Canonis.

Nunc demum veritas Canonis demonstranda est, quod facile fiet, si ad ea respondeamus, quæ adversarii contra singulas preces Canonis objiciunt.

Prima igitur oratio Canonis, quæ incipit: « Te igitur, clementissime Pater », extenditur usque ad illud: « Hanc igitur oblationem »; illud enim: « Memento, Domine », et illud: « Communicantes, et memoriam venerantes », non sunt diversæ orationes, sed partes sunt primæ orationis, ut colligitur, tum ex conclusione, « Per eundem Dominum nostrum », quæ ponitur in fine harum omnium precum; tum etiam, quia illud: « Communicantes, » non habet ullum sensum, nisi continuaretur cum præcedentibus verbis. Itaque prima oratio Canonis continet nomi-

na eorum, pro quibus offertur, et in quorum honorem offertur sacrificium, id est, mortali-um, qui sunt in Ecclesia militanti, et etiam Sanctorum, qui cum Christo regnant in caelis. Ac primum nominatur Ecclesia. Secundo, Papa. Tertio, Episcopus loci. Quarto, rex, in quibusdam Ecclesiis. Quinto, omnes Orthodoxi in genere. Sexto, particulares persone, sed secreto. Septimo et ultimo, S. Apostoli, et Martyres.

Ubi est observandum, orationem pro Ecclesia, haberi in omnibus Liturgiis, et ut supra ostendimus, nominatim id notatur ab Optato Milevitano, lib. 2. contra Parmenianum: sic etiam pro Episcopo loci, habetur in Liturgiis omnibus.

Pape nomen non habetur in antiquis Græcis Liturgiis, sed in Liturgia Chrysostomi a Leone Tusco latine reddita, invenitur nomen Nicolai Pape: ex quo intelligimus etiam Græcos posterioribus temporibus illud addere solitos. Apud Latinos videtur esse antiquissima consuetudo: nam non solum Alcuinus ante annos 800. in lib. de officiis, Canonem explicans, meminit hujus rei, et causas reddit, cur post Ecclesiam subiungatur nomen Pape; sed etiam Vasense Concilium ante annos 1100. celebratum, canon. 4. alias 6. constituit, ut in Gallicanis Ecclesiis nomen Pape Urbis Romæ in omnibus Missis recitetur.

Nomen regis recte etiam adjungitur in his locis, quæ regibus subsunt: nam et Innocentius III. et Bonaventura in explicatione Canonis agnoscunt hanc vocem; et omnes antiquæ Liturgiæ id servant, et ex Apostolo, I Timoth. ii. id colligunt Ambrosius lib. iv. de Sacramento, cap. 4. et Augustinus epist. 59. ad Paulinum.

Quod sequitur: « Pro omnibus Orthodoxis », Micrologus cap. 13. scripsit, esse superfluum et non haberi in emendatioribus libris: tamen habetur apud Alcuinum loco notato, qui vixit 300. annis ante Micrologum, et apud Innocentium III. et alios omnes; quocirca usu ipso auctoritatem obtinuit, nec debet omitti. Intelligimus autem hic per omnes Orthodoxos ut sanctus Bonaventura exponit, non omnes omnino fideles; tunc enim vere esset superflua hæc particula, cum idem sit offerre pro tota Ecclesia, et omnibus Orthodoxis: sed omnes alios præter Papam, Episcopum proprium, et regem proprium, ac si diceremus: Offerimus primo pro omni Ecclesia in universum, deinde in particulari pro Papa, pro